

Ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ στὴ λατρεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

SRBOLJUB UBIPARIPOVIC*

Οἱ βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ θεολογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ θεώρηση τῆς Βίβλου, ἴτοι τῶν ἀγίων γραφῶν, οἱ ὁποῖες χαρίζουν τὴν σωφροσύνη «εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Β΄ Τιμ. 3, 15)¹, πηγάζουν ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι αὐτὲς διαφέρουν σαφῶς καὶ ἀναμφίβολα ἀπὸ ὅλα ὅσα ἐγράφησαν ἀπὸ ἀνθρώπινο χέρι. Ἡ Βίβλος ἀποτελεῖ ἱερὸ βιβλίον τὸ ὁποῖο προορίζεται γιὰ τοὺς πιστοὺς, ἐνῶ ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τὴν προέλευση τῶν συμπεριλαμβανομένων σὲ αὐτὴν ἐπὶ μέρους κειμένων, προφανῶς ἐν συνόλῳ ἀποτελεῖ ἔργον τῆς κοινότητος τῶν πιστῶν: ὅπως γινόταν στὴν ἐποχὴ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἔτσι γίνεται καὶ στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ². Ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι τὰ ἐπιλεγμένα κείμενα τοῦ κανόνα τῆς Βίβλου ἐγκρίθηκαν καὶ κατοχυρώθηκαν, κατ' ἐξοχίαν, μέσῳ τῆς λειτουργικῆς τους χρήσεως, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ μέσῳ τῆς νομοκανονικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας³. Δίχως ἀμφιβολία σκο-

* Ὁ Srboljub Ubiparipovic εἶναι Λέκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Βελιγραδίου (Σερβία).

1. *Ἡ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ - NOVUM TESTAMENTUM* ex vetustissimo codice Vaticano, Secundis curis editum, Studio Angeli Maii S. R. E. Card., Apud Josephum Spithover, Romae M.DCCC.LIX (=1859), 183.

2. Βλ.: FLOROVSKY GEORGES, *Revelation and Interpretation*, ἐν: "Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View", Volume One in the Collected Works of Georges Florovsky, Nordland Publishing Company, Belmont (Massachusetts) 1972, 17-18.

3. Πρβλ.: FLOROVSKY G., *Revelation and Interpretation*, ὁ.π., 18. Εἶναι κοινῶς ἀποδεκτὸ ὅτι ὁ κανὼνας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ἐγκρίθηκε ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας. Σὲ σχέση με αὐτὸ βλ.: *Κανὼν ΠΕ΄ τῶν ἀγίων καὶ πανσέπτων ἀποστόλων*, ἐν: ΡΑΛΛΗ Γ.Α. καὶ ΠΟΤΛΗ Μ., «Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων...», Τόμος δευτέρος, Ἀθήνησιν 1852. = Ἐκδόσεις: Γρηγόρη, Ἀθήνα 1992, 109· *Κανὼν Ε΄ τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου*, ἐν: ΡΑΛΛΗ Γ.Α. καὶ ΠΟΤΛΗ Μ., ὁ.π., Τόμος τρίτος, Ἀθήνησιν 1853. = Ἐκδόσεις: Γρηγόρη, Ἀθήνα 1992, 225-226· *Κανὼν ΚΔ΄ τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου*, ἐν: ΡΑΛΛΗ Γ.Α. καὶ ΠΟΤΛΗ Μ., ὁ.π., Τόμος τρίτος, 368· Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, *Ἐκ τῆς ΛΘ΄ ἐορταστικῆς ἐπιστολῆς*, ἐν: ΡΑΛΛΗ Γ.Α. καὶ ΠΟΤΛΗ Μ., ὁ.π., Τόμος τέταρτος, Ἀθήνησιν 1854. = Ἐκδόσεις: Γρηγόρη, Ἀθήνα 1992, 79· *Στίχοι Γρηγορίου Θεολόγου*, ἐν: ΡΑΛΛΗ Γ.Α. καὶ ΠΟΤΛΗ Μ., ὁ.π., Τόμος τέταρτος, 364· *Στίχοι Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου*, ἐν: ΡΑΛΛΗ Γ.Α. καὶ ΠΟΤΛΗ Μ., ὁ.π., Τόμος τέταρτος, 366-367.

πὸς τῆς Βίβλου, ὡς θεόπνευστου κειμένου, ἦταν πρωτίστως ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, συνεπῶς «ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Βίβλος δὲν μποροῦν νὰ χωριστοῦν»⁴. Πραγματῶς τῆς ἀνωτέρω ἄποψης βρισκόμε στὴν πράξι τῆς ἀνάγνωσης τῶν βιβλικῶν περικοπῶν στίς λειτουργικὲς συνάξεις τῶν χριστιανῶν⁵, ἀλλὰ καὶ στὸν βιβλικὸ χαρακτήρα τὸν βαθιὰ ἀποτυπωμένο στὴ λειτουργικὴ ἔκφραση⁶ «διακόνους καινῆς διαθήκης» (πρβλ. Β΄ Κορ. 3, 6).

Στὰ συμφραζόμενα τῶν προηγουμένως διατυπωμένων ἀπόψεων πρέπει νὰ κοιτάξουμε καὶ τὴν κληρονομία τῶν καινοδιαθηκικῶν κειμένων τοῦ ἀποστόλου Παύλου, γνωστῶν ὑπὸ τὴν ὀνομασία *Corpus Paulinum*⁷. Σύμφωνα μὲ τὸ ἰσχύον Τυπικὸ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, οἱ ἐπιστολὲς τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀναγινώσκονται κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ⁸. Ἡ ἀνάγνωσή τους καὶ ἡ ἀπαγγελία τους στὴν τράπεζα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ⁹, καὶ ἡ συνεχῆς χρῆση ὀρι-

4. FLOROVSKY G., *Revelation and Interpretation*, ὁ.π., 18.

5. Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἀνάγνωσης τῶν βιβλικῶν περικοπῶν στὴν θεία λατρεία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ἐκτενέστερα βλ.: *Ἐρουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία*, «Πρακτικὰ Ε΄ Πανελληνίου Λειτουργικοῦ Συμποσίου Στελεχῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων (2-5 Νοεμβρίου 2003, Ἱερά Μητρόπολις Χαλκίδος, Ἱερόν Προσκύνημα Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ρώσου)», Σειρὰ Ποιμαντικῆ Βιβλιοθήκη - 10, Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καὶ Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2004.

6. Περὶ τοῦ βιβλικοῦ χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς λατρείας βλ.: ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ ΠΕΤΡΟΥ, *Ὁ βιβλικὸς χαρακτήρας τῆς Ὁρθόδοξης λατρείας*, ἐν: «Lex Orandi. Λειτουργικὴ Θεολογία καὶ Λειτουργικὴ Ἀναγέννηση», Ἰνδικτος, Ἀθήνα 2005, 105-134· DANIELOU JEAN, S.J., *The Bible and the Liturgy*, University of Notre Dame Press, Notre Dame (Indiana) 1966.

7. Ἡ πληρέστερη ἑλληνικὴ βιβλιογραφία στὸν 20ῦ αἰ. ποῦ ἀποδελτιώνει βιβλία, μελέτες καὶ ἄρθρα ἀφιερωμένα στίς ἐπιστολὲς τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὑπάρχει ἐν: ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ., *Ἑλληνικὴ βιβλικὴ βιβλιογραφία τοῦ 20οῦ αἰῶνα (1900-1995)*, Bibliotheca Biblica 10, Ἐκδόσεις: Π. Πουναρά, Θεσσαλονίκη 1997, 124-164.

8. Περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν καὶ τῆς ἀνάγκης διευρύνσεως τοῦ ἤδη ὑπάρχοντος κύκλου ἀναγνωσμάτων τῶν βιβλικῶν περικοπῶν στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία βλέπε περαιτέρω: ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ ΙΩΑΝΝΟΥ, *Τὸ σύστημα τῶν ἀγιογραφικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν Ὁρθόδοξη λατρεία. Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα, δυνατότητες βελτιώσεως*, ἐν: «Ἐρουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφή στὴν Ὁρθόδοξη Λατρεία», ὁ.π., 67-78.

9. Περὶ σύνθετης μορφῆς καὶ ἀναγκαιότητας γιὰ ὀρθὴ ἀντίληψη τῆς τράπεζας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς παρουσίας καὶ τῆς λειτουργικότητας τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ στὴν χριστιανικὴ λατρεία βλ.: ΣΚΑΛΤΣΗ Ι. ΠΑΝΑΠΩΤΗ, «Κρᾶσις πότου τε καὶ λόγου εὐχαριστία κέκληται». *Ἡ τράπεζα τοῦ λόγου στὴ θεία Λειτουργία*, ἐν: *Θεολογία*, Τόμος ΠΒ΄, Τεύχος 2 (2011), 61-75· ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Μ. ΙΩΑΝΝΟΥ, *Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ*, ἐν: «Λειτουργικὰ Θέματα Α΄ (1-5)», Θεσσαλονίκη 1977, 39-66· *Das Wort Gottes und die Liturgie*, Matthias-Grünwald-Verlag, Mainz 1960.

σμένων ὄρων ἀπὸ αὐτὲς κατὰ τὴν κοινὴ προσευχὴ πρὸς τὸν Πατέρα «τῶν μετόχων κλήσεως ἐπουρανίου» (πρβλ. Ἐβρ. 3, 1), χρήζει, πολὺ φυσικά, ιδιαίτερης θεολογικῆς προσοχῆς ἐκ ἐπόψεως λειτουργιολογίας¹⁰. Ταυτόχρονα, τὸ καινοδιαθηκικὸ κείμενο τοῦ Ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν τὸ ὁποῖο καταλαμβάνει θέση *suī generis* στὴν λατρευτικὴ ζωὴ τῶν χριστιανῶν εἶναι ὅπωςδήποτε ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Ἐβραίους¹¹. Ἀκριβῶς αὐτὰ ἦταν τὰ κίνητρα πού μᾶς παρότρυναν νὰ ἀφιερώσουμε τὴν παρούσα μελέτη μας στὸ ἀναφερόμεν κείμενο.

1. Ἡ πρὸς Ἐβραίους ἐπιστολὴ ὡς πηγὴ τῆς πρωτοχριστιανικῆς λατρείας

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστολὴ πρὸς Ἐβραίους ἀναμφισβήτητα ἀνήκει στὸν κανόνα τῆς Καινῆς Διαθήκης, καθὼς καὶ ὅτι βεβαιώθηκε ἀπὸ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁ θεόπνευστος χαρακτήρας της, πρέπει νὰ τονισθεῖ ὅτι τὸ ἱερό αὐτὸ σύγγραμμα ἀνέκαθεν ἦταν θέμα πολλῶν θεολογικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν. Ἄν καὶ ἀποδίδεται στὸν ἀπόστολο Παῦλο, ἀπὸ τὰ παλαιότερα χρόνια ἕως τὴ σημερινὴ ἐποχὴ, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμφισβητεῖται ἡ πατρότητά του¹². Ἐπίσης, πρέπει νὰ ἀναφεροῦμε καὶ στὸν προβληματισμὸ

10. Ἔργα, μεταξὺ ἄλλων, στὰ ὁποῖα βρίσκουμε αὐτὲς τὶς ἐπόψεις εἶναι τὰ ἑξῆς: ΣΚΑΛΤΗ Ι. ΠΑΝΑΠΩΤΗ, *Ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος κατὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο*, ἐν: «Λειτουργικὲς μελέτες II», Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, 259-271· ΣΚΑΛΤΗ Π.Ι., *Ὁ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι*, ἐν: «Λειτουργικὲς μελέτες II», ὅ.π., 517-534· ΦΙΛΙΑΣ Σ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ, *Ἐννοια καὶ σημασία τῆς παύλειας προτροπῆς στὴ λειτουργικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας*, ἐν: «Μελέτες ἱστορίας καὶ θεολογίας τῆς Ὀρθοδόξου Λατρείας», Ἐκδόσεις: Γρηγόρη, Ἀθήνα 2002, 97-113.

11. Περὶ βιβλικο-ἐπιστημονικῆς θεώρησης καὶ ἐρμηνείας τῆς Ἐπιστολῆς πρὸς Ἐβραίους βλέπε: ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗΣ ΜΟΣΧΟΣ, *Ἰωβηλαῖο ἔτος, Μελχισεδέκ καὶ ἡ πρὸς Ἐβραίους ἐπιστολή. Συμβολὴ στὴ διαμόρφωση τῆς χριστιανικῆς σωτηριολογίας*, Ἐκδόσεις: Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2006, 351-514· ΓΡΑΤΣΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, *Ἡ πρὸς Ἐβραίους Ἐπιστολή*, ΕΚΔ 13, Ἐκδόσεις: Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1999· ΒΟΥΓΑΡΗ ΧΡΗΣΤΟΥ Σπ., *Ἐπίσημα εἰς τὴν πρὸς Ἐβραίους Ἐπιστολήν*, ΣΤ' Ἐκδοσις, Ἐκδοτικὸς οἶκος: Κ. & Π. ΣΜΠΛΙΑΣ Α.Ε.Β.Ε., Ἀθήνα 1996· ATTRIDGE HAROLD W., *Hebrews: A Commentary on the Epistle to the Hebrews*, "Hermeneia: A Critical and Historical Commentary on the Bible", Fortress Press, Philadelphia 1989. Ἐκτενὴς καὶ περιεκτικὸς κατάλογος μὲ τὶς πρόσφατες ἐπιστημονικὲς ἐκδόσεις καὶ τὰ περιεχόμενά τους ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς Ἐβραίους βρίσκεται στὴν ἑξῆς blog ἰστοσελίδα τοῦ Brian Small: <http://polumeros.blogspot.com/> (τελευταία ἐπίσκεψη στὶς 15.05.2014).

12. Περὶ αὐτοῦ βλ.: ΓΡΑΤΣΕΑΣ Γ.Σ., *Ἡ πρὸς Ἐβραίους Ἐπιστολή*, ὅ.π., 23-76· ΒΟΥΓΑΡΗ Χ.Σ., *Ἐπίσημα εἰς τὴν πρὸς Ἐβραίους Ἐπιστολήν*, ὅ.π., 19-37· ATTRIDGE H. W., *Hebrews: A Commentary on the Epistle to the Hebrews*, ὅ.π., 1-6.

σχετικά με τον καθορισμό του χρόνου και του τόπου συγγραφής αυτής της επιστολής, καθώς και της ταυτότητας των αποδεκτών της¹³. Ὡστόσο, παρ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀπορίες, ἡ ἀσάλευτη θέση τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι πρόκειται γιὰ σύγγραμμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἡ προέλευση αὐτῆς τῆς διδασκαλίας ἐκ «ναοῦ ἁγίου ἐν Κυρίῳ» (πρβλ. Ἐφεσ. 2, 21), κατὰ τὴν ταπεινὴν μας γνώμη, πρέπει νὰ ἐρευνηθεῖ, κατ' ἐξοχίην, σύμφωνα με τὰ κριτήρια τῆς θείας λατρείας.

Τὸ πιὸ διαφωτιστικὸ παράδειγμα τῆς συγκεκριμένης προοπτικῆς μᾶς δίνουν τὰ ὀνόματα συγγραφέων ποὺ φέρουν οἱ ἀρχαῖες λειτουργίες, τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου¹⁴ καὶ τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου¹⁵. Ὑποδεικνύοντας τὴν ἀποστολικὴν προέλευση τῆς διατάξεως τῶν συγκεκριμένων λειτουργικῶν τύπων, ἀπὸ τὴν ὁποία δὲν ἀποκλίνουν, ἄνευ ἐξαιρέσεων, οὔτε οἱ ὑπόλοιπες λειτουργίες¹⁶, οἱ ἀναφερθεῖσες προσωπικότητες θεωροῦνται, πρωτίστος, θεμελιωτὲς τῶν ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ στὴν Ἀλεξάνδρεια, συνεπῶς καὶ θεμελιωτὲς τῆς λειτουργικῆς τους παράδοσης. Σχεδὸν παρόμοια ἀπάντηση θὰ μπορούσαμε νὰ δώσουμε στὸ ἐρώτημα ἐὰν ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ ἀνήκει στὴν ἐργογραφία τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἡ παλαιότητα τοῦ κειμένου, ἡ ἀνάγνωσή του στὶς χριστιανικὲς συνάξεις, ἡ ὑψηλὴ θεολογικὴ του σκέψη, ἡ λειτουργικὴ θεολογία ποὺ περιέχει, ἡ μνημόνευση τοῦ Τιμοθέου (πρβλ. Ἐβρ. 13, 23) καὶ ὁ καιρὸς ρόλος τοῦ ἀποστόλου Παύλου στὸν σχηματισμὸ τῆς λειτουργικῆς παράδοσης, ὄχι μόνον τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ἀλλὰ καὶ τῶν ἰουδαιοχριστιανικῶν κοινοτήτων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ ἡ γνώση τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξης τῆς παλαιδιαθητικῆς θείας λατρείας ἦταν οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία δέχθηκε τὸν ἀπόστολο Παῦλο ὡς συγγραφέα αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς.

Συνεπῶς, εἶναι ἀπολύτως νόμιμο καὶ ἀρμόζον νὰ χαρακτηρίσουμε αὐτὴν τὴν ἐπιστολή, ἐξ ἐπόψεως λειτουργιολογίας, ἂν ὄχι ἰδιαιτέρο καρπὸ τῆς λειτουργικῆς πείρας τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, πάντως *ἀυθεντικὴ πηγὴ* «τοῦ λόγου καὶ

13. Περὶ αὐτοῦ βλέπε: ΓΡΑΤΣΕΑΣ Γ.Σ., ὅ.π., 77-135· ΒΟΥΛΓΑΡΗ Χ.Σ., ὅ.π., 50-82· ATTRIDGE H.W., ὅ.π., 6-13.

14. Σχετικὰ με αὐτὴν τὴ λειτουργία βλ.: ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Μ. ΙΩΑΝΝΟΥ, *Θεία Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου*, Β' ἔκδοσις, Κείμενα Λειτουργικῆς 5, Θεσσαλονίκη 1977.

15. Περὶ τῆς προαναφερθείσης λειτουργίας βλέπε: ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Μ. Ι., *Θεία Λειτουργία τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου*, Β' ἔκδοσις, Κείμενα Λειτουργικῆς 3, Θεσσαλονίκη 1977.

16. Βλ.: ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Μ. Ι., *Θεία Λειτουργία Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου*, ὅ.π., 5.

τοῦ πνεύματος» τῆς πρωτοχριστιανικῆς θείας λατρείας. Ἐπιπλέον, ἡ περιεκτικὴ περιγραφή τῆς ἀτμόσφαιρας τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῶν πρώτων χριστιανῶν καὶ ἡ ὑψηλὴ λειτουργικὴ θεολογία τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς, περιβεβλημένη ἀρχαϊκὴ φρασεολογία, τὴν κατατάσσει στὰ πρὸς πολὺτιμα κείμενα τῆς Βίβλου καὶ στὶς πρὸς παλαιὰς μορφὰς καταγεγραμμένης λατρευτικῆς παράδοσης.

1.1. Ἡ χριστιανικὴ μύησις¹⁷

Ἡ πρώτη ομάδα στοιχείων στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ πού ἀπεικονίζουν ἐν μέρει τὴ μυστηριακὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας στὸν πρῶτο αἰῶνα, διακρίνεται γιὰ τὴ μυσταγωγικὴ θεματολογία της, τὴ σχετικὴ μὲ τὴ χριστιανικὴ μύηση. Πρόκειται, πρωτίστως, περὶ στοιχείων πού περιλαμβάνονται στὸ ἀπόσπασμα πού ἔπεται:

«Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερόμεθα, μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι μετανοίας ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, καὶ πίστεως ἐπὶ θεόν,

βαπτισμῶν διδαχῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίου.

Καὶ τοῦτο ποιήσωμεν, ἐάν περ ἐπιτρέπη ὁ θεός.

Ἄδύνατον γὰρ τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσάμενους τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μετόχους γενηθέντας πνεύματος ἁγίου,

καὶ καλὸν γευσάμενους Θεοῦ ῥῆμα, δυνάμεις τε μέλλοντος αἰῶνος,

καὶ παραπεσόντας, πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντας» (Ἑβρ. 6, 1-6)¹⁸.

Τὰ λόγια πού παραθέσαμε μᾶς παρουσιάζουν μὲ ἰδιάζοντα τρόπο καὶ συνοπτικὰ θεολογικὲς καὶ τελετουργικὲς ὀψεις τοῦ Μυστηρίου τοῦ ἐκκλησιασμοῦ κατὰ τὸν πρῶτο αἰῶνα¹⁹. Σὲ αὐτὰ μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ ἀναγνωριστῆ τὸ

17. Περὶ ἐτυμολογικῆς, τελετουργικῆς καὶ θεολογικῆς ἔννοιας τῆς λέξεως μύησις βλ. ἐκτενέστερα: Δημητρίου Δημητράκου, *Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, Τόμος Θ', Ἀθήναι 1953, 4797· LAMPE G. W. H., *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford at the Clarendon Press 1961, 887.

18. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὁ.π., 174.

19. Περὶ χριστιανικῆς μύησεως στὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ βλ. ἐκτενέστερα: ΣΚΑΛΤΣΗ Π.Ι.,

ἀρχικό περίγραμμα τῆς κατηχητικῆς προετοιμασίας καὶ τῆς μετέπειτα μυσταγωγικῆς καθοδήγησης τῶν νεοφωτιστῶν, ἐνῶ ἡ σαφέστατη ὑπενθύμιση τῆς πρόγευσης «τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου» καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦτοι τῆς πρόγευσης «Θεοῦ ῥήματος, δυνάμεών τε μέλλοντος αἰῶνος», ἐκφράζει, προφανῶς, τὰ βασικά δομικά στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς μύησης κατὰ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχή.

Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν προηγουμένως διατυπωμένων παρατηρήσεων πρέπει νὰ δοῦμε καὶ ὀρισμένους ὅρους στὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ οἱ ὁποῖοι ἔχουν βαπτισματικὴ-εὐχαριστιακὴ ἔννοια. Πρόκειται, μεταξὺ ἄλλων, περὶ τῶν ἐξῆς φράσεων:

«Ἀναμιμνήσκεσθε δὲ τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων» (Ἐβρ. 10, 32)²⁰.

«Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει τῷ ἁγίῳ, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλήμ ἐπουρανία.

Καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων, ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων.

Διαθήκης νέας μεσίτη Ἰησοῦ· καὶ αἵματι ῥαντισμοῦ, κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ» (Ἐβρ. 12, 22-24)²¹.

Στὸ ὡς ἄνω ἀπόσπασμα τὸ σύγγραμμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου περιέχει –ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὀνομάζει νεοφωτισθέντες τοὺς νεοβαπτισμένους χριστιανούς– καὶ μιὰ ἐξαιρετικὰ ζωντανὴ καὶ πλούσια εἰκονολογικὰ παρουσίαση τῆς Ἐκκλησίας. Ἀποκτώντας τὴ σταυραναστάσιμη ταυτότητα τοῦ Μονογενοῦς Υἱοῦ καὶ γενόμενοι καινὴ κτίση, οἱ νεοφωτισθέντες γίνονται δεκτοὶ ὡς σύσσωμοι τοῦ Πρωτοτόκου ἐκ τῶν νεκρῶν, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα εἶναι ἀπογεγραμμένα στοὺς οὐρανοὺς²². Ἡ ἐνοποιούσα δύναμη τῆς κοινότητος, ἡ ὁποία συνάγεται

²⁰ Ἱστορικὴ διαμόρφωση τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος, ἐν: «Λειτουργικὲς μελέτες II», ὅ.π., 320-325· ΜΙΛΟΣΕΒΙΤΣ ΝΕΝΑΝΤ, Ἡ θεία Εὐχαριστία ὡς κέντρον τῆς Θείας λατρείας. Ἡ σύνδεσις τῶν μυστηρίων μετὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, Ἐκδόσεις: Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2001, 30-31. 43-45· ΑΡΧ. ΙΩΑΝΝΟΥ (ΗΑΝΙ) ΥΑΖΙΓΙ, Ἡ τελετὴ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος (Ἱστορικὴ, θεολογικὴ καὶ τελετουργικὴ θεώρησις), Διατριβὴ ἐπὶ Διδακτορία, Ὑποβληθεῖσα εἰς τὸ Τμῆμα Ποιμαντικῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1983, 29-35.

²⁰ Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὅ.π., 177.

²¹ Ὁ.π., 178.

²² Ὑπὲρ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ ἔκκλησία «ἐκκλησία πρωτοτόκων, ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμέ-

καὶ σχηματίζεται ἐπὶ τὸ αὐτό, εἶναι ἡ κοινωνία τοῦ αἵματος καὶ σώματος τοῦ Χριστοῦ (πρβλ. 1 Κορ. 10, 16-17).

1.2. Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς Μέγας Ἀρχιερεὺς

Τὸ κεντρικὸ χαρακτηριστικὸ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ κειμένου, δίχως ἀμφιβολία, εἶναι ἡ περιγραφή τῆς πραγμάτωσης τῆς οἰκονομίας σωτηρίας τῆς κτίσεως, ἡ ὁποία συγκεφαλαιώνεται ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ὡς λειτουργοῦ, Μεγάλου Ἀρχιερέως κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἡ παύλεια ἐπιστολὴ πρὸς Ἑβραίους εἶναι τὸ μοναδικὸ καινοδιαθηκικὸ βιβλίον τοῦ ὁποίου τὸ κεντρικὸ σημεῖο εἶναι ἀφιερωμένο στὴν ἀναφερθεῖσα λειτουργικο-θεολογικὴ προοπτικὴ²³. Ἐπομένως, δὲν πρέπει νὰ ἐκπλησσοῦμαστε πὺν ὄλο τὸ κείμενον εἶναι φανερὰ ἐμποτισμένο ἀπὸ τὴν ἰδέα «τῆς μεσιτείας», καὶ πὺν ἡ αἰώνια μεσιτεία τοῦ Χριστοῦ ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς σὲ αὐτὸ τὸ κείμενον ἔχει εὐχαριστιακὴ χροιά²⁴.

Τὸ κείμενον παρουσιάζει τὸν ἐσταυρωμένον καὶ τὸν ἀναστάντα Ἐμμανουὴλ ὡς «τὸν ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν» (Ἐβρ. 3, 1)²⁵, ὁ Ὅποιος «...οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασεν γεννηθῆναι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν· υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καθὼς καὶ ἐν ἑτέρῳ λέγει, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ» (Ἐβρ. 5, 5-6)²⁶. Τὸ γεγονός ὅτι στὴν Πα-

von» ἀναφέρεται ἀναμφισβήτητα στὰ συμφραζόμενα τῆς βαπτίσεως (Ἐβρ. 12, 23) μαρτυρεῖ ἡ ἐπανεμφάνισή τῆς στὴν ἀκολουθία τοῦ μυστηρίου τοῦ ἁγίου βαπτίσματος στὸ Βαρβερινὸ χειρόγραφο 336, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 8ου αἰώνα. Περὶ αὐτοῦ βλ.: *L' Eucologio Barberini gr. 336*, 122/4, Seconda edizione riveduta, Con traduzione in lingua italiana, a cura di Stefano Parenti e Elena Velkovska, C.L.V. - Edizioni Liturgiche, Roma 2000, 128. Γιά ἐκτενέστερη ἀναφορὰ στὸ ἀναφερθῆν χειρόγραφο ἐν: ΦΙΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Τὸ Βαρβερινὸν Εὐχολόγιον 336* (Codex Vaticanus Barberinianus Graecus 336), ἐν: *Θεολογία*, Τόμος ΞΑ', Τεύχος 3 (1990), 396-416.

23. Περὶ τῶν σύγχρονων βιβλικῶν ἐρμηνειῶν σχετικὰ μὲ αὐτὴν τὴν θεματολογία βλ.: ΓΚΟΥΤΖΙΟΥΔΗΣ Μ., ὁ.π., 373-432.

24. Βλ.: ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ JEAN, *L'eucharistie: quelques aspects bibliques*, ἐν: ΖΙΖΙΟΥΛΑΣ J., J. M. R. Tillard et .. Von Allmen (ed.): "L'eucharistie", Mame, Paris-Tours 1970, 11-74. = ЈОВАН ЗИЗИЈУЛАС, *Евхаристија неки дубљижки аспекти* μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικά: ἐν: ЈЕЛИЦА БУКОВИЋ, ἐν: *Богословље* 1-2 (2005), 14.

25. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὁ.π., 172.

26. Ὅ.π., 173. Περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὡς Ἀρχιερέως κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἐπίσης βλ.: Ἐβρ. 5, 10· 6, 20· 7, 15. 17. 21.

λαιά Διαθήκη τονίζεται ή προσωπικότητα του Μελχισεδέκ²⁷ ως προτύπωσης του Άρχιερέως της Καινής Διαθήκης, του Κυρίου Ίησού Χριστού²⁸, δέν είναι καθόλου τυχαίο. Κατά την Γένεσιν, ό Μελχισεδέκ ύποδέχεται τον Άβραάμ με άρτον και οίνον και εύλογεί αυτόν ως άνθρωπον έκλεκτόν του Κυρίου (πρβλ. Γεν. 14, 18-20). Μέ τό γεγονός αυτό τονίζεται έντονα ό μυστηριακός χαρακτήρας όχι μόνο της συνάντησης αυτών των δύο προσώπων αλλά και της συνάξεως όλων των παρόντων καθώς και της δοξολογίας του όνόματος του Θεού του Ύψίστου. Άκριβώς αυτός είναι ό λόγος που ό άρτος και ό οίνος, σέ αυτά τὰ συμφραζόμενα, έγιναν άντιληπτά ως σύμβολα της μεταγενέστερης παλαιοδιαθηκικής ίερωσύνης²⁹ και ό Μελχισεδέκ ως προκαθορισμένος άρχιερεύς της λατρείας του έπουρανίου πατρός³⁰, ένω στην πράξη της εύλογίας του Άβραάμ από τον Μελχισεδέκ άναγνωρίστηκε ή πράξη της εύλογίας της καθιερωμένης από τον παλαιό νόμο ίερωσύνης, από τον Χριστό³¹. Έπιπλέον, αυτή ή έρμηνεία του προσώπου του Μελχισεδέκ ως προτύπωσης από την προς Έβραίους θα περιληφθει και στη λειτουργική παράδοση της χριστιανικής Έκκλησίας. Αυτό φαίνεται με σαφήνεια άφ' ένός στην άναφορά της λειτουργίας των Άποστολικών Διαταγών³² και στην εύχή «Supra quae...» του κανόνος της ρωμαϊκής θείας λειτουργίας (Canon Missae)³³,

27. Ό Μελχισεδέκ μνημονεύεται στην Καινή Διαθήκη μόνο στην έπιστολή προς Έβραίους (πρβλ. Έβρ. 5, 6· 7, 1-11. 15-17. 21), ένω στην Παλαιά Διαθήκη γίνεται μνεία του στην Γένεσιν (πρβλ. Γεν. 14, 18-20) και στον τέταρτο στίχο του ρθ' (ρι') ψαλμού.

28. Περί της άναφερθείσης προοπτικής βλ.: ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, 'Ομιλία εις τον Μελχισεδέκ, PG 56, Parisiis 1859, 261· Severian von Gabala, *Hebr.* 7, 3; έν: "Pauluskommentare aus der Griechischen Kirche", Aus Katenenhandschriften gesammelt und herausgegeben von Dr. Karl Staab, Neutestamentliche Abhandlungen, Band XV, Münster i. W. 1933, 350· ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, 'Εκδοσις άκριβής της όρθοδόξου πίστεως, Βιβλίον Δ', Κεφάλαιον ΙΓ' [ΠΖ'], «Περί των άγιων και άχράντων του Κυρίου μυστηρίων», PG 94, Parisiis 1864, 1149BC. 1152A.

29. Βλ.: ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, *Ad Gen. 14, 19*, ** G 11, έν: "Catenae Graecae in Genesim et in Exodum. I. Catena Sinaitica", edita a Françoise Petit, CCSG 2, Turnhout Brepols - Leuven University Press 1977, 14.

30. Βλ.: ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ ΙΩΑΝΝΟΥ Μ., *Θεία Λειτουργία των Άποστολικών Διαταγών*, Κείμενα Λειτουργικής 13, Θεσσαλονίκη 1978, 45.

31. Βλ.: ΚΥΡΙΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Ad Gen. 14, 19*, ** G 10, έν: "Catenae Graecae in Genesim et in Exodum. I. Catena Sinaitica", ό.π., 13; ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, *Ad Gen. 14, 19*, ** G 11, έν: ό.π., 14.

32. Βλ.: ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Ι. Μ., *Θεία Λειτουργία των Άποστολικών Διαταγών*, ό.π., 45.

33. Βλ.: *Missale romanum: ex decreto Sacrosancti Concilii "ridentini restitutum, S. Pii V. pont. max. jussu editum aliorum pontificium cura recognitum a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate Vulgatum*, Editio vigesima juxta typicam Vaticanam, Sumptibus et typis Friderici

καὶ ἀφ' ἑτέρου στήν εὐχή μιᾶς ἀπὸ τὶς συνολικὰ δεκατέσσερις ἀναφορὲς τοῦ αἰθιοπικοῦ λειτουργικοῦ τύπου³⁴.

Ἐν συνεχείᾳ πρέπει νὰ τονιστεῖ ὅτι, γιὰ νὰ θεωρηθεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ στήν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ Μέγας Ἀρχιερέυς, στήν ἐνιαία λειτουργικο-θεολογικὴ προοπτικὴ ἀναμφισβήτητα χρησιμοποιοῦντο ἡ θεματολογία τοῦ παλαιοδιαθητικοῦ ἑορτασμοῦ τῆς ἡμέρας καταλλαγῆς μετὸν Θεοῦ (ἡἱἱἱἱἱἱ)³⁵. Χρησιμοποιώντας τὶς τελετουργικὲς ἰδιαιτερότητες καὶ τὸ νόημα αὐτῆς τῆς ἑορτῆς, στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας τὸν κύριο ρόλο εἶχε ὁ Ἰουδαῖος ἀρχιερέυς, ἡ παύλεια θεολογικὴ σκέψη ἔδωσε στήν πρὸς Ἑβραίους τὴν βαθιὰ καὶ θεόπνευστη εὐχαριστιοκεντρικὴ ἐρμηνεία «...πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγεννημένων»³⁶, δίνοντας

Pustet, Ratisbonae 1937, 304. Ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἄποψης πρέπει νὰ ἀναφέρουμε καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς ἀψίδας τοῦ ἱεροῦ βήματος στήν βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Ἀπολλινναρίου τῆς Κλάσσης στὴ Ραβέννα. Ἡ παράσταση αὐτῆ, ποὺ ἱστορήθηκε τὸν 7ο αἰώνα, ἀπεικονίζει καὶ συνδέει στήν τράπεζα τὸν Ἄβελ –ὁ ὁποῖος θυσιάζει ἀμνόν–, τὸν Μελχισεδέκ –ὁ ὁποῖος προσφέρει ἄρτους καὶ οἶνον– καὶ τὸν Ἀβραάμ –ὁ ὁποῖος προσφέρει τὸν Ἰσαάκ (βλ.: Νικόλαος Γκιολές, *Παλαιοχριστιανικὴ τέχνη. Μνημειακὴ ζωγραφικὴ (π. 300-726)*, Ἐκδόσεις: Γεώργιος Α. Γκέλμπετς, Ἀθήνα 1991, 128, 262). Ἐπίσης, μεταξὺ πολλῶν ψηφιδωτῶν παραστάσεων στὴ βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Βιταλίου στήν Ραβέννα ποὺ ἱστορήθηκαν τὸν 6ο αἰώνα βρίσκεται καὶ ἡ παράσταση τῆς τράπεζας πάνω στήν ὁποίαν ὁ Ἄβελ καὶ ὁ Μελχισεδέκ προσφέρουν τὶς θυσίες τους στὸν Κύριο (βλ.: Ν. Γκιολές, *Παλαιοχριστιανικὴ τέχνη. Μνημειακὴ ζωγραφικὴ (π. 300-726)*, ὁ.π., 117, 256· πρβλ.: Giovanni Montanari, *Mosaics, worship, culture. Religious culture in the mosaics of the basilicas of Ravenna*, “Opera di Religione” of Ravenna Diocese, Ramberti Arti Grafiche, Rimini, June 2001, 37-38). Ἐπίσης πρέπει νὰ μνημονεύσουμε καὶ τὸ περιεχόμενο τοῦ κοινωνικοῦ (ἦχος πλ. δ') ποὺ ἐψάλλετο στὴ θεία λειτουργία τῶν Προηγιασμένων δώρων τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, στὰ Ἱεροσόλυμα τὴν Μεγάλῃ Τετάρτῃ. Τὸ κείμενο ἔχει ὡς ἐξῆς: «Μελχισεδέκ, ὁ ἱερεὺς, ἐν ἄρτω καὶ οἶνῳ εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ, σὺ δέ, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ἐν σώματι καὶ αἵματι διέσωσας ἡμᾶς. Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ» (ἐλήφθη ἀπὸ: Алекѣѣр Дмѣтрѣвѣскаго, *Бозослужение Страстнѣи и Пасхалнѣи седмицѣ во свѣтѣ Иерусалимѣ IX-X в.*, Типо-литографіи Императорскаго, Университета, Казань 1894, 80).

34. Βλ.: <Praeconium II>. *Anaphora Dominae nostrae Mariae Matris Dei quam composuit Abba Georgius*, ἐν: A. Hänggi - I. Pahl, “Prex Eucharistica. Volumen I: Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti”, 3., ergänzte Auflage, Universitätsverlag Freiburg Schweiz 1998, 201.

35. Περὶ τῆς ἀναφερθεῖσης ἰουδαϊκῆς ἑορτῆς βλέπε: MOSHE DAVID HERR, S. DAVID SPERLING (2nd edition), *DAY OF ATONEMENT*, ἐν: Encyclopaedia Judaica, Second edition, Volume 5, Coh-Doz, Editor in chief: Fred Skolnik, Executive Editor: Michael Berenbaum, Thomson Gale - Keter Publishing House, Farmington Hills, Michigan 2007, 488-493· ΒΕΛΛΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ἡ Kapporeth καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim*, ἐν: Θεολογία, Τόμος Ζ', Τεύχος 4 (1929), 312-327· Τόμος Η', Τεύχος 1 (1930), 19-34· Τεύχος 2 (1930), 110-142· Τεύχος 3 (1930), 198-212· Τεύχος 4 (1930), 302-321.

36. *Ἡ Θεία λειτουργία τοῦ Ἰωάννου Χρυσόστομου*, ἐν: “L' Eucologio Barberini gr. 336”, 34, ὁ.π., 78.

έμφαση όχι μόνο στη σχετική ιστορική αλλά και στην έσχατολογική της προοπτική. Αυτό είναι προφανές, μεταξύ άλλων, και στο έξης σημείο:

«Έχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας.

Οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα, χωρὶς ἁμαρτίας.

Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρόρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα λάβωμεν ἔλεος, καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν» (Έβρ. 4, 14-16)³⁷.

Ἡ εἰς βάθος διείσδυση στοὺς νόημα τοῦ ἐσχάτου σκοποῦ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ στήν γῆ καὶ τῆς ἐκπλήρωσης τοῦ θελήματος τοῦ Πατρός, συνοπτικά διατυπώνεται μὲ τὴν διαπίστωση ὅτι ὁ Μεσσίας «...ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην» (Έβρ. 7, 24), ἐπομένως Αὐτὸς εἶναι «τῶν ἁγίων λειτουργός, καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος, οὐκ ἄνθρωπος» (Έβρ. 8, 2)³⁸. Σύμφωνα μὲ αὐτά, ἡ βαθμηδὸν πραγμάτωση τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας ἐν τῷ προσώπῳ «τοῦ ποιμένος τῶν προβάτων τοῦ μεγάλου» (πρβλ. Έβρ. 13, 20), ἐν Αὐτῷ ὁ ὁποῖος εἶναι «κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος» (Έβρ. 7, 26)³⁹, ἐκφράζεται ὑπὸ τὸ πρῶσμα τῆς *θυσιαστικῆς αὐτοπαράδοσης τοῦ Σωτήρος καὶ τῆς ἀναφορᾶς* γιὰ τὴν ζωὴν τοῦ κόσμου. Ἐφ' ὅσον Αὐτὸς εἶναι ὄντως «ὁ ἕγγυος καὶ διαθήκης καινῆς μεσίτης» (πρβλ. Έβρ. 7, 22· 8, 6· 9, 15), ἡ πεμπουσία τοῦ καινοδιαθηκικοῦ τρόπου λατρείας τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀντικατοπτρίζεται στοὺς γεγονόνες ὅτι Αὐτὸς «...τοῦτο... ἐποίησεν ἐφάπαξ, ἑαυτὸν ἀνενέγκας» (Έβρ. 7, 27)⁴⁰. Τέλος, αὐτὴ ἡ μετα-ιστορική προοπτικὴ τῆς θυσιαστικῆς ἔκχυσης τοῦ αἵματος τοῦ Ἰησοῦ «ἐφάπαξ»⁴¹ (πρβλ. Έβρ. 9, 12) ὑπογραμμίζεται καὶ συμπληρώνεται στήν εὐχαριστιακὴ καὶ τὴν ἐσχατολογικὴ γλώσσα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο:

37. Ἡ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὁ.π., 173.

38. Ὁ.π., 175.

39. Ὁ.π., 175.

40. Ὁ.π., 175.

41. Περὶ τῆς ἄρρηκτης σχέσης, ἀφενός, τῆς τέλεσης τῆς εὐχαριστιακῆς ἀνάμνησης τοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ (πρβλ. Α΄ Κορ. 11, 23-26) καὶ τοῦ μοναδικοῦ καὶ ἀνεπανάληπτου γεγονότος τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ, ἀφετέρου, μιᾶ σαφέστατα ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (βλ.: Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ἐρμηνεία εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν, Ὁμιλία ΙΖ', PG 63, Parisiis 1862, 131).

«Μιᾶ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους» (Ἐβρ. 10, 14).

«Καὶ καθ' ὅσον ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις ἅπαξ ἀποθανεῖν, μετὰ δὲ τοῦτο κρίσις.

Οὕτως καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας, ἐκ δευτέρου χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἀπεκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν» (Ἐβρ. 9, 27-28)⁴³.

Ἡ ποικιλία ἐκφράσεων καὶ ἡ μεγάλη σημασία τῆς θεόπνευστης γλώσσας τῆς πρὸς Ἐβραίους ἐπιστολῆς, ἡ ὁποία βρίθκει ἀπὸ λέξεις καὶ ὄρους τελετουργικῆς προελεύσεως, δὲν ἀγνοήθηκαν σὲ μεταγενέστερες ἐποχὲς κατὰ τὴν ἐξελικτικὴ πορεία τῆς λειτουργικῆς παράδοσης τῆς Ἐκκλησίας. Ἐνα καλὸ παράδειγμα ποὺ δείχνει πῶς χρησιμοποιήθηκαν ὡς πηγὴ ὀρισμένοι ὄροι ἀπὸ τὴν πρὸς Ἐβραίους, μὲ σκοπὸ τὴν προαγωγὴ τῆς γλωσσικῆς ἔκφρασης τῶν προσευχῶν τῶν χριστιανῶν, ἀποτελεῖ ἡ ἀναφορὰ τῆς θείας λειτουργίας τοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου⁴⁴. Κατὰ τὴν ἐκτενέστερη, ἀφηγηματικὴ διήγηση τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπινου γένους στὴν εὐχὴ Postsanctus, μεταξὺ πολλῶν ὄρων τῆς Καινῆς Διαθήκης βρίσκειται καὶ ἓνα χωρίο ποὺ ἔχει ληφθεῖ ἐπὶ λέξει ἀπὸ τὸν πρόλογο τῆς πρὸς Ἐβραίους, τὸ ὁποῖο ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ.

Ὅν ἔθηκεν κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησεν τοὺς αἰῶνας.

42. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὁ.π., 176.

43. Ὁ.π., 176. Ὁ ὑπαινιγμὸς στὰ ἐδάφια τῆς ἐπιστολῆς ποὺ ἀναφέραμε ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὸ τέλος τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως («Ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ Ἀνάστασιν νεκρῶν. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.»).

44. Περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου τοῦ βυζαντινοῦ λειτουργικοῦ τύπου, βλ. ἐκτενέστερα: Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Ἡ Θεία λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐν: Λειτουργικά Θέματα Δ' (16-20), Θεσσαλονίκη 1979, 23-52· Η. Δ. Ὑспенσιῆ, *Αναφορά: ιστορικο-λειτουργικό αἷμα*, ἐν: «[Труды] Том II» Нздательский, СОВЕТ РУССКОЙ, ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ, Москва 2006, 351-400· Πρωτ. ΠΑΥΛΟΥ ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ, Ἡ Θεία Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου κατὰ τὸ Πορφυριανὸ Εὐχολόγιο, ἐν: *Θεολογία*, Τόμος ΠΒ', Τεύχος 3 (2011), 93-121· ΦΙΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Πτυχὲς τῆς Εὐχαριστιακῆς Πνευματολογίας. Σχόλια μὲ ἀφορμὴ τὴν εὐχαριστιακὴ ἐπίκληση στὴς Λειτουργίες Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου*, ἐν: *Θεολογία*, Τόμος Π', Τεύχος 4 (2009), 107-122· ΣΚΑΛΤΣΗ Π.Ι., *Ἡμέρες καὶ χρόνος τελέσεως τῆς Θείας Λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου*, ἐν: «Λειτουργικὲς μελέτες II», ὁ.π., 215-225.

Ὁς ὢν ἀπαύγασμα τῆς δόξης, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, φανερωῶν τε τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καθαρισμὸν τῶν ἁμαρτιῶν ποιησάμενος, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν ὑψηλοῖς» (Ἐβρ. 1, 1-3)⁴⁵.

Τὰ δεδομένα ποὺ παρουσιάσαμε ἀποδεικνύουν πειστικὰ ὅτι ἡ παύλεια ἐπιστολὴ πρὸς Ἑβραίους ἔχει ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴν ὀρθὴ κατανόηση τῆς πρώιμης χριστιανικῆς θείας λατρείας κατὰ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ. Μολονότι ὑφίσταται ζήτημα σχετικὰ μὲ τὴν ταυτότητα τοῦ συγγραφέα καὶ γενικὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀυθεντικότητα τῆς ἐπιστολῆς, ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία, ὀδηγούμενη πρωτίστως ἀπὸ λειτουργικὰ κριτήρια, δέχθηκε τὸ ἐν λόγῳ κείμενο ὡς ἀυθεντικὴ πηγὴ τῆς παράδοσης τῆς θείας λατρείας τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν. Πέραν πάσης ἀμφιβολίας ἐπισφράγιση αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς «στύλου καὶ ἐδραιώματος τῆς ἀληθείας» (πρβλ. Α΄ Τιμ. 3, 15), ἀποτελεῖ ἡ παρουσία τῆς πρὸς Ἑβραίους στὸν λειτουργικὸ κύκλο τῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία.

2. Ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ στὸν λειτουργικὸ κύκλο τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας

Τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴν ἔνταξη τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς στὸν λειτουργικὸ κύκλο τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων τὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινότητος, βλέπουμε στὸ ἴδιο τὸ περιεχόμενό της. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποστορροφὴ του στὸν ἐπίλογο: «Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ἀνέχεσθε τοῦ λόγου τῆς παρακλήσεως· καὶ γὰρ διὰ βραχέων ἀπέστειλα ὑμῖν» (Ἐβρ. 13, 22)⁴⁶, ἐντέλλεται καὶ ἀλλοῦ στοὺς χριστιανοὺς νὰ προσέχουν ἰδιαίτερα ὅλα ὅσα ἄκουσαν (πρβλ. Ἐβρ. 2, 1) μὲ τὴν ἐξῆς ἔμφαση: «Ζῶν γὰρ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐναργής, καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον, καὶ δεικνύμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἁρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας» (Ἐβρ. 4, 12)⁴⁷. Ἐπιπλέον, τὸ κάλεσμα πρὸς τοὺς μετόχους τοῦ

45. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὄ.π., 172. Πρβλ.: Ἡ Θεία λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐν: «L' Eucologio Barberini gr. 336», 15, ὄ.π., 65-66.

46. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὄ.π., 179.

47. Ὁ.π., 173.

Χριστοῦ νὰ προσέρονται μετὰ παρηρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος (πρβλ. Ἐβρ. 4, 16) καὶ νὰ μὴν ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὶς χριστιανικὲς συνάξεις (πρβλ. Ἐβρ. 10, 25), παράλληλα μὲ τὴν διαπίστωση ὅτι *νωθοὶ γέγονατε ταῖς ἀκοαῖς* (πρβλ. Ἐβρ. 5, 11), εἶναι πιθανῶς ἡ πρώτη νύξη ὅσον ἀφορᾷ τὸν τόπο καὶ τὸν χρόνο ἀνάγνωσης τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς στὸ πλαίσιο τῆς θείας λατρείας κατὰ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν 2ο αἰώνα, δὲν μπορούμε νὰ ἐντοπίσουμε ἀδιαμφισβήτητα στοιχεῖα ἐὰν ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ ἀνήκε σίγουρα στὸν λειτουργικὸ κύκλο τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ἐνῶ κείμενο μὲ τίτλο «πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ», γιὰ παράδειγμα, δὲν συναντᾶται στὸν Κανόνα τοῦ Μουρατόρι (τέλη 2ου ἢ ἀρχὲς 3ου αἰ.)⁴⁸. Ἀντιθέτως, πρέπει νὰ ὑπογραμμιστεῖ ὅτι στὸ σύγγραμμα «*Liber de Praescriptionibus adversus haeticos*» (γραμμμένο μεταξὺ τοῦ 2ου καὶ τοῦ 3ου αἰώνα) ὁ Τερτυλλιανὸς ἀναφέρει τὴν πρακτικὴ τῆς ἀνάγνωσης λογίων ἀπὸ τὶς ἀποστολικὲς ἐπιστολές, πὺ συνηθίζονταν στὶς ἀποστολικὲς ἔδρες, σὲ πόλεις ὅπως ἡ Κόρινθος, ἡ Φιλιππούπολις, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Ἐφεσος καὶ ἡ Ρώμη⁴⁹. Στὴν συνέχεια τοῦ κειμένου ὁ συγγραφέας ἀπαριθμεῖ τὸν Νόμον καὶ τοὺς Προφῆτες μαζί μὲ τὰ Εὐαγγέλια καὶ τὶς ἀποστολικὲς ἐπιστολές ὡς κείμενα τὰ ὁποῖα ἀναγιγνώσκονται στὴ θεία λατρεία⁵⁰, ἀλλὰ τονίζει ρητᾶ, σὲ ἄλλο σημεῖο, ὅτι τότε ὑπῆρχε ἡ διακονία τοῦ ἀναγνώστου (*lector*)⁵¹. Ἐπομένως, μπορεῖ νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι στὴν ἐποχὴ ἐκείνη μεταξὺ ἄλλων ἐπιστολῶν ἦταν καὶ ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ, ἐφ' ὅσον οἱ παλαιότεροι πάπυροι στοὺς ὁποίους βρῖσκονται ἀποσπάσματα τῆς χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 3ο αἰ., ἐνῶ ἡ ἴδια ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο τμῆμα τῶν πρώτων μεταφράσεων τῆς Ἁγίας Γραφῆς στὴ συριακὴ, λατινικὴ, κοπτικὴ γλῶσσα⁵² κ.ο.κ.

48. Βλ.: Γ. Σ. Γρατσέας, *ὁ.π.*, 31.

49. Βλ.: Quinti Septimii Florentis Tertulliani, *Liber de Praescriptionibus adversus haeticos*, Caput XXXVI, PL 2, Parisii 1878, 58B-59A. Ἡ πρακτικὴ τῆς ἀνάγνωσης βιβλικῶν περικοπῶν στὶς χριστιανικὲς συνάξεις ἐπέδρασε στὸν σχηματισμὸ καὶ τοῦ λειτουργικοῦ χώρου τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας· περὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ καὶ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἄμβωνος (*pulpitum*). Περὶ αὐτοῦ ἐκτενέστερα: ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Ν. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, *Ὁ χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1921, 113-126.

50. Πρβλ.: Quinti Septimii Florentis Tertulliani, *ὁ.π.*, 60.

51. Βλ.: *ὁ.π.*, Caput XLI, 69A.

52. Συνοπτικὸς κατάλογος τῶν παλαιότερων καὶ σημαντικότερων χειρογράφων τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου ἕως τὸν 14ο αἰ. βρῖσκεται ἐν: ΒΟΥΛΓΑΡΗ Χ.Σ., *ὁ.π.*, 15-18.

Στόν 4ο αιώνα έχουμε πιό ἀποκαλυπτικές μαρτυρίες σχετικά με τήν ἀνάγνωση περικοπῶν αὐτοῦ τοῦ παύλειου συγγράμματος στίς χριστιανικές συνάξεις. Ἐδῶ πρωτίστως πρέπει νά λάβουμε ὑπ' ὄψιν τήν συνεισφορά τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται στήν τότε πρακτική τῆς ἀνάγνωσης τῶν παύλειων ἐπιστολῶν κάθε ἑβδομάδα (δύο, τρεῖς ἢ τέσσερις φορές), ἐξ ἀφορμῆς τῆς λειτουργικῆς μνήμης τῶν ἁγίων μαρτύρων⁵³. Ταυτόχρονα πρέπει νά τονισθεῖ ὅτι ὁ Χρυσόστομος ἐπ' εὐκαιρία κατηγορεῖ τοὺς χριστιανούς γιά ἀνεπαρκῆ γνώση τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἐνῶ σέ ἄλλο σημεῖο ψέγει ὡς ἐπιπόλαιο τὸν ὑπερτονισμό τῆς σημασίας ὀρισμένων περικοπῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς⁵⁴. Εἴτε πρόκειται, κατὰ τὸν ἱερό Χρυσόστομο, γιά τὸ ζήτημα περὶ τοῦ λειτουργικοῦ κύκλου τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς ἐποχῆς εἴτε ὄχι, ὁ ἀναμφισβήτητος ἰσχυρισμός του ὅτι ἐπρόκειτο γιά τακτικὴ ἀνάγνωση τοῦ περιεχομένου τῶν παύλειων συγγραμμάτων, ἀποτελεῖ καίριο κίνητρο πού ὤθησε τὸν ἅγιο Ἰωάννη τὸν Χρυσόστομο νά συγγράφει πλήρη ἐρμηνεῖα στήν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή⁵⁵.

Μεταγενέστερες λατρευτικές μαρτυρίες γιά ἀνάγνωση τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ὡς ἔκφρασης τοῦ χριστιανικοῦ *lex orandi* βρίσκονται στὰ παλαιότερα σωσμένα τυπικά τῆς Ἐκκλησίας⁵⁶. Μεταξὺ αὐτῶν τῆ σημαντικότερη θέση, χωρὶς ἀμφιβολία, καταλαμβάνουν αὐτὲς ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸ Τυπικὸ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας στήν Κωνσταντινούπολη. Ὡς πρὸς τήν διαφορὰ ἀπὸ τὸν ἰσχύοντα

53. Βλ.: ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐρμηνεῖα εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν*, «Υπόθεσις τῆς πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολῆς», α', PG 60, Parisiis 1862, 391. Ὁ 4ος αἰώνας εἶναι ἐποχὴ ἢ ὁποῖα διακρίνεται ἀπὸ πολλὰς ἰδιαιτερότητες ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξέλιξη τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Πλὴν τοῦ συνεχοῦς κύκλου τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων (*lectio continua*), λόγῳ τοῦ βαθμιαίου πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν μνημῶν τῶν μαρτύρων θὰ σχηματιστεῖ μετὰ τὸν καιρὸ ὁ ἑορταστικὸς κύκλος τῶν ἐκλεγμένων βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων.

54. Βλ.: ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸ Ἑβραῖον Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν*, καὶ τὰ ἐξῆς, «Λόγος α'», α', PG 51, Parisiis 1862, 187-188.

55. Βλ.: ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ἐρμηνεῖα εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολήν*, PG 63, ὁ.π., 9-236. Πλὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἢ πρὸς Ἑβραίους θὰ ἐρμηνευθεῖ καὶ ἀπὸ ἄλλους πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Περὶ αὐτοῦ βλ. ἐκτενέστερα: ΒΟΥΛΓΑΡΗ Χ.Σ., ὁ.π., 13-14.

56. Δὲν πρέπει νά ξεχνᾶμε ὅτι τὸ ἀσματικὸ καὶ τὸ μοναχικὸ τυπικὸ διαμορφώθηκαν στήν Ἐκκλησία, μεταξὺ ἄλλων, μετὰ τὸν συνδυασμὸ τῆς σειρᾶς στιχολόγησις τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν βιβλικῶν ὠδῶν, ἀφενὸς, καὶ ἀφετέρου τῆς ἀνάγνωσης περικοπῶν ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴν Καινὴ Διαθήκη (ἀκίνητος καὶ ἑορταστικὸς κύκλος).

λειτουργικό κύκλο τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία⁵⁷, πολλές ἀναφορές σχετικά μέ τὰ βιβλικά ἀναγνώσματα στά ἀναφερθέντα τυπικά μαρτυροῦν μέ πειστικότητα περὶ τῆς εὐρείας χρήσης καὶ τῆς πληρέστατης ἀποδοχῆς τῆς παύλειας πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ἀπὸ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τὴν κριτικὴ ἔκδοση τῶν λειτουργικῶν κανονίων τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων τῆς ἱεροσολυμιτικῆς Ἐκκλησίας, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν 5ο ἕως τὸν 8ο αἰῶνα, φαίνεται ὅτι τὸ ἀναφερθὲν σύγγραμμα τοῦ ἀποστόλου τῶν ἐθνῶν ἀναγιγνώσκεται συχνὰ καθ' ὅλο τὸν λειτουργικὸ ἐτήσιο κύκλο⁵⁸. Ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀποψῆς πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὴν λεπτομέρεια ἀπὸ τὸ Τυπικὸ τοῦ

57. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιτελέστερης ἔρευνας τοῦ ἰσχύοντος λειτουργικοῦ κύκλου τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων περιλαμβάνονται στὶς ἐξῆς μελέτες: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΜΙΛΙΑΔΑΔΟΥ, *Ἡ χρήση καὶ ἡ ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐν Χριστῷ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν*, ἐν: “Ἱερουργεῖν τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ Ἁγία Γραφή στήν Ὁρθόδοξη Λατρεία”, ὅ.π., 93-116· ΙΕΡΟΘΕΟΥ, ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ, *Τὰ ἀναγνώσματα τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν*, ἐν: ὅ.π., 161-200· ΦΙΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Τὰ ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα τοῦ Τριωδίου καὶ τοῦ Πεντηκοσταρίου*, ἐν: ὅ.π., 201-234· ΠΡΩΤΟΠΡ. ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ Ι. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Τὰ ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα τῶν Κυριακῶν τῶν περιόδων Ματθαίου καὶ Λουκᾶ*, ἐν: ὅ.π., 237-259· ΠΡΩΤΟΠΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ, *Τὰ ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα τῶν ἑορταζομένων ἁγίων*, ἐν: ὅ.π., 261-278· ΣΚΑΛΤΣΗ Ι. ΠΑΝΑΠΙΩΤΟΥ, *Τὰ Ἑσθινὰ Εὐαγγέλια*, ἐν: ὅ.π., 279-304· ΠΡΩΤΟΠΡ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΤΖΕΡΠΟΥ, *Τὰ ἀγιογραφικά ἀναγνώσματα τῶν κυριωτέρων λειτουργικῶν ἀκολουθιῶν τοῦ μικροῦ εὐχολογίου*, ἐν: ὅ.π., 307-345.

58. Ἡ ἀνάγνωση τῆς ἐπιστολῆς ὡς λατρευτικοῦ ἀναγνώσματος καθορίζεται γιὰ τὶς ἐξῆς ἡμερομηνίες καὶ ἀφορμές: τὴν 24ῃ/25ῃ καὶ 30ῃ Δεκεμβρίου· 1ῃ, 13ῃ, 17ῃ, 18ῃ καὶ 22 Ἰανουαρίου· 9ῃ Μαρτίου· τὸ Σάββατο τῆς δ' ἐβδομάδας, τὴν Παρασκευὴ τῆς ε' ἐβδομάδας καὶ τὴν Τετάρτη τῆς ζ' ἐβδομάδας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, ὅπως καὶ τὴν Πέμπτη τῆς γ' ἐβδομάδας καὶ τὸ Σάββατο τῆς ζ' ἐβδομάδας μετὰ τὸ Πάσχα· τὴν 1ῃ καὶ 31ῃ Μαΐου· τὴν 14ῃ, 17ῃ, 22ῃ καὶ 24ῃ Ἰουνίου· τὴν 2ῃ καὶ 18ῃ Ἰουλίου· τὴν 1ῃ, 6ῃ, 12ῃ, 13ῃ, 20ῃ, 21ῃ, 25ῃ καὶ 29ῃ Αὐγούστου· τὴν 1ῃ, 2ῃ, 3ῃ, 4ῃ, 8ῃ, 16ῃ καὶ 29ῃ Σεπτεμβρίου· τὴν 5ῃ, 8ῃ, 15ῃ, 18ῃ, 19ῃ, 24ῃ καὶ 27ῃ Ὀκτωβρίου· τὴν 5ῃ, 9ῃ, 14ῃ, 20ῃ καὶ 27ῃ Νοεμβρίου· τὴν 4ῃ, 21ῃ καὶ 23ῃ Δεκεμβρίου· τέλος (σύμφωνα μέ τὸν κατάλογο μέ τὶς γενικὲς περιχοπές) σὲ διάφορες μῆνες ἁγίων, κατόπιν κατὰ τὸν ἁγιασμό τοῦ ναοῦ καθὼς καὶ τὸ Σάββατο, ὡς μέρος τῆς λειτουργικῆς διάταξης (βλ.: *Le Grande Lectionnaire de L'Eglise de Jerusalem (V-VIII siecle)*, Tome I, Traduit par Michael Tarnischvili, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Vol. 189, Scriptorum Iberici, Tomus 10, Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, Louvain 1959, 10. 13. 17. 18. 27. 29. 30. 31. 39. 67. 72. 77. 101. 102. 103. 125. 135· *Le Grande Lectionnaire de L'Eglise de Jerusalem (V-VIII siecle)*, Tome II, Traduit par Michael Tarnischvili, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Vol. 205, Scriptorum Iberici, Tomus 14, Universitatis Catholicae Americae et Universitatis Catholicae Lovaniensis, Louvain 1960, 8. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 22. 24. 25. 26. 27. 29. 30. 31. 33. 34. 35. 38. 41. 42. 43. 45. 46. 47. 48. 49. 51. 52. 53. 55. 58. 59. 61. 64. 65. 67. 69. 72. 73. 84).

Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως στὰ Ἱεροσόλυμα ὅσον ἀφορᾶ τὴν ἀνάγνωση τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς ὡς προαναγνώσεως, ἡ ὁποία ἀναγινωσκόταν ἀμέσως μετὰ τὴν τέλεση τοῦ ἑσπερινοῦ τὸ Σάββατο τῆς Ἑβδομάδας τῶν Βαΐων. Ἡ ἐν λόγῳ σημείωση γράφηκε ὄχι μόνον στὸν δέκατο αἰ.⁵⁹, ἀλλὰ ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὸ πρῶτο ἡμισυ τοῦ 12ου αἰῶνα⁶⁰.

Παρ' ὅλο πὺν ἡ κληρονομία «λόγου καὶ πνεύματος» τῆς θείας λατρείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Σοφίας στὴν Κωνσταντινούπολη ἀκόμη χρειάζεται τὴν πρέπουσα θεολογικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ἀξιολόγηση ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ καὶ τὴν Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἀναμφιβόλως πρόκειται γιὰ ἀπαραίτητη καὶ ἐξαιρετικὴ πηγὴ γιὰ κάθε λειτουργιολογικὴ ἔρευνα. Ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ ὅτι τὰ σωσμένα κείμενα ἀπὸ τὸ Τυπικὸ περὶ τῆς συχνότητος τῆς ἀνάγνωσης τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς πὺν βρῖσκονται στὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἀσματικοῦ τυπικοῦ, στὴ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δίνουν ἀντίστοιχη συχνότητα μὲ τὸ προηγούμενο παράδειγμα. Ἐὰν ἀνατρέξουμε στὰ χειρόγραφα τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας στὴν Κωνσταντινούπολη Νο 266 τῆς πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης⁶² καὶ Νο 40 τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὰ Ἱεροσόλυ-

59. Βλ.: Α. Дмитриевскаго *Бозочлужение Стрпачноу и Пасхалноу седмицѣ во св Гегусалитѣ IX-X в., ὀ.π., 2.*

60. Βλ.: *Τυπικὸν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας. Διάταξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς μεγάλης τῶν παθῶν ἑβδομάδος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸ ἀρχαῖον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας ἔθος ἦτοι τὸ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως. Ἐκδίδεται δὲ κατὰ κώδικα τοῦ 1122οῦ ἔτους (Cod. XLIII S. Crucis), ἐν: «Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας ἢ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραφῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν Παλαιστινῶν», Συλλεγένητα μὲν καὶ ἐκδιδόμενα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἐκτυπούμενα δὲ ἀναλώμασι τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Ὁρθοδόξου Παλαιστινοῦ Συλλόγου, Τόμος δευτέρως, Ἐν Πετρούπολει, Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Β. Κιρσπάουμ 1894, 3.*

61. Περὶ τοῦ ἀσματικοῦ τυπικοῦ βλ. ἐκτενέστερα: ΜΠΑΛΑΓΕΩΡΓΟΥ Κ. ΔΗΜ., *Ἡ ψαλτικὴ παράδοση τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ Κοσμικοῦ Τυπικοῦ*, Ἰδρυμα Βυζαντινῆς Μουσικολογίας, Μελέται 6, Ἐκδίδει ὁ Γρ. Θ. Στάθης, Ἀθήνα 2001, 49-82· ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ Μ. ΙΩΑΝΝΟΥ, *Μοναχικὸ καὶ κοσμικὸ τυπικὸ*, ἐν: Τελετουργικὰ θέματα. «Εὐσχημόνως καὶ κατὰ τάξιν», Σειρὰ «Λογικὴ Λατρεία» 12, Ἐκδόσεις: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 2002, 9-24· ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ, *Ἀσματικὸ καὶ μοναχικὸ τυπικὸ καὶ ἡ σπουδτικὴ μεταρρύθμιση*, ἐν: Ἐκκλησία, Ἔτος ΠΘ', Τεῦχος 11, Ἀθήναι (Δεκέμβριος 2012), 741-753· ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, *Περὶ τοῦ ἀσματικοῦ ἢ βυζαντινοῦ κοσμικοῦ τυπικοῦ τῶν ἀκολουθιῶν τῆς ἡμερονηκτίου προσευχῆς*, ἐν: *Θεολογία*, Τόμος Κ', Τεῦχος 4 (1949), 704-724· Τόμος Κ', Τεῦχος 1 (1950), 43-56· Τεῦχος 2 (1950), 180-200; Τεῦχος 3 (1950), 339-353; Τεῦχος 4 (1950), 526-540· Τόμος ΚΒ', Τεῦχος 3 (1951), 386-401· Τεῦχος 4 (1951), 557-567.

62. Κατὰ τὸ παλαιότερο χειρόγραφο τοῦ Τυπικοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Σοφίας στὴν Κωνσταντινούπολη (9-10 αἰ.), τὸ παύλειο σύγγραμμα ἀναγινώσκειται ὡς λειτουργικὸ ἀνάγνω-

μα⁶³, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ ἐπιστολὴ κατέχει σὲ αὐτὰ ἰδιαιτέρη θέση.

Ἐφόσον ἡ φυσικὴ συνέχεια τῶν λειτουργικῶν ἀναγνωσμάτων τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, συνεπῶς καὶ τῶν περικοπῶν ἀπὸ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ ἦταν τὸ κήρυγμα⁶⁴, ἡ ἀνάγνωση τοῦ ἐν λόγῳ παύλει-

σμα στὶς ἐξῆς ἡμερομηνίες: τὴν 2η, 3η, 9η καὶ 15η Σεπτεμβρίου· τὴν 6η, 11η, 23η, 26η, 29η, 30η καὶ 31η Ὀκτωβρίου· τὴν 5η, 6η, 7η, 8η καὶ 20η Νοεμβρίου· τὴν 14η, 18η, 20ή, 23η, 24η, 28η καὶ 29η Δεκεμβρίου· τὴν 15η Ἰανουαρίου· τὴν 2η, 3η, 11η καὶ τὴν 16η Φεβρουαρίου· τὴν 22η καὶ 25η Μαρτίου· τὴν 25η Ἀπριλίου· τὴν 4η Μαΐου· τὴν 2η, 16η καὶ 31η Ἰουλίου· τὴν 1η, 9η, 18η καὶ 31η Αὐγούστου· τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴ κατὰ τὶς πέντε ἐβδομάδες τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστής, τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, τὴν Τετάρτη τῆς α΄ ἐβδομάδας μετὰ τὴν Πεντηκοστὴ καὶ τὴν Κυριακὴ τῶν ἁγίων πάντων (βλ.: Tunukb welukou kohcmahmuhonolbckou uerkbv IX-X в по рукопису Патмосскоῦ библиотеку No 266 сb дополненнми, вb видѣ притпчаниѣ изb различннхb рукописеѣ, ἐν: AlekḅR Дмитпиевскаго, литупричецихb рукописхb вb библитекхb православногo востокa”, Томъ “Тυπικά”, Частb перваR Типографiа Г. Т. Корчакb православногo Кieвb 1895, 2-4. 6. 12. 13. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 25. 31. 32. 34. 36. 38. 43. 47. 48. 49. 50. 56. 57. 66. 68. 86. 92. 98. 99. 102. 107. 110. 115. 116. 118. 120. 122. 124. 127. 150. 151).

63. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι σχεδὸν ἀπολύτως συμφωνεῖ μὲ τὸ χειρόγραφο τῆς πατριακῆς βιβλιοθήκης ὡς πρὸς τὶς ἡμερομηνίες κατὰ τὶς ὁποῖες ἀναγιγνώσκεται ἡ ἐπιστολὴ, στὸ χειρόγραφο τοῦ Τυπικοῦ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκη τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (10ος αἰ.) προβλέπεται ἡ ἀνάγνωση περικοπῆς τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου ὡς ἐξῆς: τὴν 6η Σεπτεμβρίου· τὴν 2η καὶ τὴν 25η Ὀκτωβρίου· τὴν 13η καὶ 21η Νοεμβρίου· τὴν 6η καὶ τὴν 9η Δεκεμβρίου, τὴν Κυριακὴ πρὸ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως καὶ τὴν 26η Δεκεμβρίου· τὴν 7η, 16η, 18η, 23η, 26η, 27η καὶ τὴν 29η Ἰανουαρίου· τὴν 9η καὶ 17η Μαρτίου· τὴν 6η καὶ τὴν 7η Ἀπριλίου· τὴν 2η καὶ τὴν 12η Μαΐου· τὴν 4η καὶ τὴν 5η Ἰουνίου· τὴν 9η καὶ τὴν 18η Ἰουλίου· τὴν 23η Αὐγούστου. Ἐπίσης περικοπὲς ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ βρίσκονται στὴν σειρὰ τῶν σταυροαναστάσιμων περικοπῶν, στὴν περίπτωση ὅταν γίνεται τελεία λειτουργία ἢ θεῖα λειτουργία τῶν Προηγιασμένων δώρων τὴν Τετάρτη καὶ τὴν Παρασκευή, καθὼς καὶ στὴν ομάδα τῶν γενικῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων γιὰ τὶς διάφορες μῆνες τῶν ἁγίων (βλ.: *Le Typicon de la Grande Église. Ms. Sainte-Croix no 40, Xe siècle*, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Juan Matéos S. I., Tome I, *Le Cycle des Douze Mois, Orientalia Christiana Analecta 165*, Roma 1962, 16. 58. 76. 100. 110. 124. 126. 136. 158. 160. 190. 200. 202. 208. 212. 214. 216. 244. 250. 264. 278. 290. 304. 306. 334. 344. 382; *Le Typicon de la Grande ...glise. Ms. Sainte-Croix no 40, XI siècle*, Introduction, Texte critique, traduction et notes par Juan Matéos S.I., Tome II, *Le Cycle des Fêtes mobiles, Orientalia Christiana Analecta 166*, Roma 1963, 190. 192).

64. Περὶ τοῦ κηρύγματος ὡς βασικοῦ στοιχείου τῆς χριστιανικῆς λατρείας βλ.: ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ I. M., Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ θεῖᾳ λατρείᾳ, ὁ.π., 55-59· ΠΑΤΡΩΝΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Τὸ κήρυγμα στὴν Ὁρθόδοξη Πατερικὴ Παράδοση*, ἐν: *Θεολογία*, Τόμος ΠΒ΄, Τεύχος 2 (2011), 43-60· ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΙΑΚΑΖΟΓΛΟΥ, Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θεολογία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου στὴν Ὁρθόδοξη Παράδοση, ἐν: *Θεολογία*, Τόμος ΠΒ΄, Τεύχος 2 (2011), 7-60.

ου συγγράμματος στὰ Ἱεροσόλυμα ἢ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀσφαλῶς ἀποτελοῦσε εὐκαιρία γιὰ τὴν ἀναγκαία λειτουργικὴ καὶ θεολογικὴ κατανόηση τῆς λατρευτικῆς ζωῆς τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου Ἰσραήλ. Μετέχοντας τοιοῦτοτρόπως στὴν τράπεζα τοῦ λόγου, οἱ χριστιανοί, στὴν οὐσία, κατανοοῦσαν πλήρως καὶ ἀντιλαμβάνονταν βαθιὰ τὸ νόημα καὶ τὸν σκοπὸ τῆς ἀνάγνωσης, τῆς ὁράσεως, τοῦ ἐσθίειν, τοῦ πίνειν ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Λόγου στὴν ὑπεσχημένη Βασιλεία (πρβλ.: *Α΄ Ἰω.* 1, 1-3· *Λουκ.* 22, 29-30).

Συμπεράσματα

Ἡ παύλεια πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ διακρίνεται γιὰ τὰ ἐξαιρετικῶς σύνθετα καὶ πλούσια λειτουργιολογικὰ χαρακτηριστικὰ της. Ἐφόσον δημιουργήθηκε μέσα στὴν ἀτμόσφαιρα τῆς λειτουργικῆς καὶ θεολογικῆς δραστηριότητος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀποστολικὴ ἐποχὴ, ἐκείνη, ὅπως καὶ τὰ ὑπόλοιπα συγγράμματα τοῦ *Corpus Paulinum*, ἀπέσπασε καὶ διέσωσε ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ λήθη πολὺτιμα καὶ πλούσια ἴχνη τῆς πρωτοχριστιανικῆς θείας λατρείας. Σὲ αὐτὸ τὸ θεόπνευστο κείμενο δόθηκε ἰδιαίτερη θέση μέσα στὸν λειτουργικὸ κύκλο τῶν βιβλικῶν ἀναγνωσμάτων στὴν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία, διότι παριστάνει, ταυτόχρονα, καὶ τὴν πηγὴ καὶ τὸν ἴσθμ τῆς μεταγενέστερης ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς λογικῆς λατρείας τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Μιὰ τέτοια σύλληψη τῆς ἀκολουθίας τῶν γεγονότων θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθεῖ, κατ' ἐξοχίαν, στὴ χριστιανικὴ ἀποδοχὴ τῆς ἐπιστολῆς ὡς ἰδιάζοντος λειτουργικο-θεολογικοῦ συνδετικοῦ κρίκου μεταξὺ καινοδιαθηκικῆς καὶ παλαιδιαθηκικῆς ἱεραουργίας ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ καινοδιαθηκικοῦ Ἀρχιερέως, ὁ Ὅποιος «χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (*Ἐβρ.* 13, 8)⁶⁵.

Τέλος, ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ δωρίζεται στὰ μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τότε ἔτσι καὶ σήμερον, ὡς «ἰσχυρὰ παράκλησις» (πρβλ. *Ἐβρ.* 6, 18): «ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἦξει, καὶ οὐ χρονιεῖ» (*Ἐβρ.* 10, 37)⁶⁶.

65. Η ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ-NOVUM TESTAMENTUM ex vetustissimo codice Vaticano, ὁ.π., 179.

66. Ὁ.π., 177.